

ואף על פי כן - ארץ ישראל!

קרוב לוודאי שכשלוך המאבק והחורבן הנורא של גוש קטיף יעלו על סדר היום את השאלה בדבר ההצדקה שבעיסוק המרובה של הציונות הדתית בדור האחרון בסוגיית ארץ ישראל¹. אי אפשר להתעלם מכך שגם בכל המערכות הציבוריות, הוויכוח על ה"שטחים" תופס מקום רב מאוד גם בכמות וגם באיכות. לכאורה אפשר לשאול: הרי יש עוד נושאים רבים וחשובים לא פחות, כמו: בעיות חברתיות, דת ומדינה, מוסר וזהות יהודית ועוד. ואכן יש הרואים מצב זה כמו "תאונה" שקרתה לנו, ומציעים גם משום כך "להיפטר מהבעיה הזו", כדי שנוכל להתפנות ולעסוק "בדברים החשובים באמת". האם זה אכן כך, או שיש אמירה של ההשגחה הא-להית במצב הזה?

א. הנקודה המרכזית - ארץ ישראל?

לנו, כיהודים מאמינים, העניין מורכב יותר ודורש בירור נוסף. השאלה העקרונית היא: האם להתיישבות בישי"ע ולמאבק עליה יש ערך ומטרה ערכית רוחנית התורמת לבניין העם והמדינה? לשאלה זו יש השלכה המתפרטת לכמה כיוונים:

1. הרי רבים אומרים, שהמאבק על הארץ הוא מאבק רוחני על התורה ועל האמונה. וגם בזמן המאבק על הגוש היו שהסיקו שבלי תורה אי אפשר להחזיק את ארץ ישראל. אז אולי צריך קודם להחזיר את העם לתורה ולמצוות, ורק אז נוכל לצפות לרצון ולנכונות להילחם על כל הארץ וליישובה?
2. לא רק בהיבט המעשי ולא רק מהצד ה'דתי', אלא מבחינה רוחנית-עקרונית - האם יש בשאלת שלמות הארץ עניין מרכזי, או שהתהליך הרוחני המרכזי נמצא במקום אחר? הרי בשנים האחרונות ניתן לראות בחברה הישראלית נסיגה מכל התעניינות בצד הלאומי, ויש "הפרטה" גם בהיבט החברתי-תרבותי. אנשים עסוקים ב"מימוש עצמי" ו"אין להם ראשי" להתיישבות בישי"ע ולחשיבותה ברמה הלאומית. ואם כך, צריך להשיב את העם אל ה' דרך מה שמעניין אותו היום.
3. יש לכך השלכה מעשית לא פשוטה. כי אם אין להתיישבות בישי"ע אמירה רוחנית משמעותית, אז העניין נתפס כדבר אינטרסנטי, ואולי מתוך כך, הדבר נתפס כתהליך כפייתי וכוחני. לפני שננסה לענות על כל הקושיות הנ"ל, אני רוצה להציב כאן הנחת יסוד, שתיראה אולי נועזת וחדשנית, אבל אני בטוח בנכונותה: כל הבעיות הללו (ברלוונטיות של העיסוק בהתיישבות אל מול המצב בעם), בעצם היו קיימות כבר מן ההתחלה, כלומר מאז תחילת המפעל הגדול של ההתיישבות

1. במאמר מוסגר אני חייב כאן להבהיר, שאינני מסכים כלל עם הטענה (ואפשר לומר גם: ההאשמה) שעסקו רק בעניין זה. יותר מכך אני שולל את הטענה שבגלל רוב העיסוק בעניין זה לא היה לנו כוחות וזמן "להרים גם דגלים אחרים". הרי רוב הציבור הציוני-דתי - כולל כוחות העשייה והחינוך - בכלל לא גר בישי"ע, וגם לאלו שכן שם, לרובם עניין "העיסוק בהתיישבות" מסתכם במגורים ביישוב בישי"ע, מה שמאפשר בהחלט לצאת ולפעול בתחומים רבים תורניים וחברתיים. ואכן, למי שמגוריו בישי"ע מנעו אותו מפעילות זו, לעני"ד בהחלט היה מקום להכריע בעד עזיבת היישוב, ואכמ"ל.

בישיע המצב, עקרונית, לא היה שונה!

זה בוודאי נכון לעניין המצב הדתי של העם (בנוגע לשאלה 1). ומה שיש כל הזמן ירידה במצב, זה יותר עניין כמותי-איכותי מאשר שינוי כיוון מהותי. אך הדברים נכונים גם ביחס למרכזיותה של שאלת ארץ ישראל בתודעה הלאומית (שאלה 2). צריך לזכור שתנועת ההתיישבות לא החלה בימי ההתעוררות של מלחמת ששת הימים, אלא לאחר הנפילה של מלחמת יום הכיפורים, שגרמה משבר וייאוש, ואף אדישות לכל הצד הכללי והלאומי.² ולמרות כל זאת קמו אז תלמידי הרצ"ה קוק זצ"ל, ומכוחו ומהשראתו החלו להקים את תנועת ההתיישבות.³

ב. שיבת ציון ומקומה המרכזי באמונתנו

כדי לענות על זה, צריך לברר מן היסוד את חשיבותה של תודעת "הקץ המגולה" ושיבת ציון לבניין הרוחני של העם והתקשרותו לא-להיו! את זאת נבסס על דברי ירמיהו (כג, ז-ח):
לכן הנה ימים באים נאום ה', ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים, כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים שם וישבו על אדמתם.

הגמרא (ברכות יב, ב) מביאה זאת בדיון על המצווה להזכיר את יציאת מצרים גם לימות המשיח. מצוות הזכרת יציאת מצרים נובעת מכך שהיציאה היא אותה "חוויה מכוונת" שיצרה את הקשר שלנו עם הקב"ה; וזה נוצר על ידי ההתגלות הא-להית המיוחדת שהייתה שם. מכאן נובע שהתהליך העתידי (=הנוכחי) של שיבת ציון יהיה גם הוא בסיס להתקשרות שלנו לקב"ה באופן מיוחד ומחודש, שאף יאפיל על הקשר הא-להי הראשוני. וכיוון שמקובלנו שגאולה זו באה דווקא בדרך הטבע, עלינו לומר שקשר מחודש זה לא יבוא מכוחה של התפעלות מניסים, אלא מעצם התהליך וממה שנעבור בו. פשוט הוא שהאפשרות לראות את הקשר הזה ולחיות אותו אכן קיימת: כל יהודי מאמין יודה בכך שההופעה הא-להית הגדולה ביותר שאירעה בדורנו היא בתהליך של שיבת ציון והקמת המדינה. את משמעותה הא-להית העמוקה של התחייה הלאומית בירר מרן הרב קוק זצ"ל, ועל זה מבוססת השקפת עולמנו. התהליך הזה לא נגמר כלל וכלל. כלומר, אין "פעילות א-להית" גדולה ומשמעותית בעולם יותר מהמשך בנייתה והתפתחותה של מדינת ישראל (עם כל הבעיות והסיבוכים המתגלים בתהליך זה). ואם כך, נכון יהיה מצדנו "לקבל את המלצת הנביא" ו"לחפש את ה' היכן שהוא נמצא ופועל"...
זהו ההסבר ל"נקודה הרוחנית" ולחיפוש הקשר שלנו עם ה' א-להינו הנמצא דווקא בתהליך של שיבת האומה לארצה.

ג. התשובה אל עצמנו

עם זאת עלינו לדעת שזה לא סותר כלל את התהליך של חיפוש המימוש העצמי; מהלך שאותו אנו עוברים בדורנו. באורות הקודש (ג, קמ) יש בירור מדהים בעוצמתו ובעמקותו על הצורך וההכרח הרוחני הא-להי של "בקשת האני העצמי" (כך הכותרת של הפרק). ובסופו כותב מרן הרב:

2. אכן צריך להעיר שניצני השינוי והייאוש מהלאומיות התחיל מייד לאחר ששת הימים. וכך, למשל, "שיר שלום" העוסק בשבירת "מיתוס הניצחון" ונעשה להמנון "שלום עכשיו", חובר כבר אז.

3. ואני זוכר שבזמן העלייה לסבסטיה נשאלתי על ידי אנשים, גם דתיים: "האם זה מה שחשבו לעם ישראל במצבו היום!!".

"רוח אפינו משיח ה'... רוח אפינו הוא. את ה' א-להינו ודוד מלכנו נבקש... את ה'אני' שלנו נבקש. את עצמנו נבקש ונמצא.

יש זהות גמורה בין חיפוש העצמיות הפרטית לבין הגאולה הלאומית. כי, וגם את זה מברר הרב קוק בעמקות והרחבה, אין לאדם מישראל עצמיות אמיתית שאינה קשורה ללאומיות שלנו. וזה בנוסף למה שביארנו, שבדור שבו עיקר הופעת ה' היא בתהליך גאולת ישראל, לא שייך שיוכל אדם "למצוא את ה' במקום אחר".

והנה התנועה הזו של התחייה הלאומית - השחרור מעול הגלות ושיבת עם ישראל אל עצמיותו, אל עצמאותו, ואל הקמת מדינתו - לא נקראה תנועת השחרור, לא תנועת העצמאות ולא תנועת הממלכתיות, אלא... **ציונות!!!**, מלשון ציון, ארץ ישראל. ולמה? כי מה שריכוז בתוכו את כל השאיפות הללו, הזין את החלום במשך הדורות ודחף את הכוחות להגשמתו, היה המשיכה העצומה לארץ ישראל. וכך כותב מרן הרב קוק בספר אורות (סוף עמ' נב):

התחיה (מתחילה)... בהשתדלות... לשוב אל הארץ, אל המקום שזכויותינו וסגולותינו ממתניות לנו... ובמקום אחר (שם עמ' עו) הוא כותב:

לתחיה איתנה זו קרואים אנו ואלהי נבוא. ארץ אבות החמודה, ארץ חיים לנו, היא תכשירנו לעילוי עילויים זה⁴.

כלומר, ההתקשרות המיוחדת אל ארצנו היא לב התהליך של השיבה אל עצמנו! וביתר תוקף נכונים הדברים, לגבי המקומות והמחוזות המשמעותיים ביותר לסיפור התהוותנו ויצירת עצמיותנו (חברון, בית אל, שילה וכדו'), ששיבתנו בהם והתקשרותנו אל "הסיפור" שלהם - יש בהן משמעות רוחנית עצומה בתהליך שיבתנו אל עצמנו.

ד. מול גניבת הזהות

וכאן המקום לעמוד על עניין נוסף, הנותן למאבק על יש"ע משמעות מרכזית בתהליך בניין האומה. המאבק איננו סתם נגד מי שמפריע ומקשה במלחמות וטרור לשיבתנו במקומות אלו, אלא יש כאן כאילו "עם", שלא מסתפק בדרישות טריטוריאליות אלא... טוען בעצם שהוא כאילו אנחנו; שהוא העם ההיסטורי שישב כאן מאז ומעולם; שירושלים ושכם וחברון - עם כל מה שיש בהן - הן נקודות חשובות בהיסטוריה שלו וכו' וכו' וכו'.

בעצם מדובר בתעמולה שקרית באופן שיכול לעורר גיחוד; אך נראה שיש כאן מהלך מדהים של ההשגחה הא-להית, המציב מולנו מראה ומכריח אותנו לברר לעצמנו מי בעצם אנחנו ומה אנחנו עושים כאן. כי (על פי איך שהם מוליכים את העניין) זה בעצם... או הם או אנחנו!!!⁵ זהו אם כן ברור המשמעות הרוחנית העצומה לבניין העם, שישנה וקיימת במאבק על יש"ע.

ה. במבחן התוצאות...

אכן בעצם צריך להודות ביושר: כך היה זה **אמור** להיות! ומדוע זה לא כך בפועל? מדוע לא הפך חזון ההתיישבות ביש"ע ליספינת דגלי של בניין אמונת הדור וזהותה היהודית של המדינה?

4. ואפשר לראות בעניין זה את מה שכותב גם עמוס עוז בספרו "עין התכלת העזה" על כוח המשיכה הבלעדי של ארץ ישראל ביכולת התנועה הציונית החילונית להוביל את כל העם אל הארץ.

5. כדאי לעיין על כך במאמר "נהלת בעוד" בספר "לאמונת עתנו" של הרב צב"י טאו, חלק א, המסביר שם גם את המשמעות הרוחנית של הכינוי "פלשתיים" לערבים.

בתחילת ספר 'אורות' כותב הרב קוק על ארץ ישראל שהיא "קשורה בקשר חיים עם האומה, חבוקה בסגולות פנימיות עם מציאותה". אך הוא מוסיף מייד: "ומתוך כך אי אפשר... להוציא לפועל את עומק חיבתה בשום השכלה רציונלית אנושית, כי אם ברוח ה' אשר על האומה בכללה...". כלומר, בכלל אי אפשר לעורר בעם אהבת ארץ ישראל - ומכל שכן לעורר מסירות נפש ונכונות לפעול באומץ למען בניין הארץ - אלא אם כן מצליחים לעורר את הרוח הא-להית של העם. על אחת כמה וכמה שחייבים לפעול כך כשמדובר בתהליך שבו כל העיסוק בהתיישבות בא במגמה לעורר ולגלות את עצמיות האומה ורוחה הגדולה. האם פעלנו לפי המסקנה וההמלצה הזו!!!? הרי כולנו יודעים איך פעלנו בכל שלושים השנה האחרונות ואיך הסברנו את עצמנו!

נדרש היה מאתנו לדבר בעמקות על המשמעות הרוחנית האידיאולוגית של מקומות חשובים אלו ושייכותם אלינו, ומתוך כך להתמודד עם הטיעונים המוסריים והתרבותיים (וגם המציאותיים) של המתנגדים. היה עלינו ליצור, מתוך כך, תהליך גדול של בירור העצמיות הלאומית שלנו באופן שאיננו סותר, ואף מתחבר לעצמיות ולערכים החיים והממשיים של כל אדם. אולם אנו עסקנו כמעט רק בהסברים קטנים, רציונליים ובטחוניים, ואפשרנו לתהליך ההתנתקות מהיעדים הגדולים של האומה להתרחב ולהעמיק בחברה הישראלית. ה' זיכה אותנו לשוב למחוזות התהוותנו כדי שנוכל על ידי זה לסייע לתנועת התחייה להשתחרר מההסברים הקטנים והחלשים שבבסיס התנועה הציונית. אך במקום לפעול על פי כל המשמעות שבירורנו לעיל, העדפנו להשתמש באותם טיעונים חלשים, ולאיים בסכנות הבטחוניות שבנסיגה.

דרך זו היתה בעוכרנו, קודם כול בהיבט התכליתי המעשי - היה כאן בעצם כישלון הסברתי, שלעניין הוא זה שהביא אותנו למצב הנורא שאליו הגענו במאבק על ההתיישבות בישיע. אך מעבר לכך - ובעצם, מתוך כך - אכן רוב הציבור לא ראה בהתיישבות בישיע "נקודה רוחנית", ובאמת לא נוצר בשיח הציבורי תהליך של בירור רוחני-ערכי, ואולי מתוך כך נתפס הנושא כעניין אינטרסנטי וסקטוריאלי.

1. ומה עכשיו?

יהיה מי שיטען שאמנם התזה שהוצגה בדברינו נכונה, אולם עכשיו מאוחר מדי, וצריך להכיר בכך שכבר אי אפשר להוביל תהליך רוחני משמעותי ומרכזי דרך ישיע. צריך להבהיר שלפי מה שבירורנו כאן אדרבא, רק זו היא הדרך ואין אחרת!!! לא יתכן שיהודי יוכל "למצוא את ה'" בהתעלמות מהופעת ה' הגדולה שבגאולת ישראל. לא יתכן שיוכל למצוא משמעות עצמית אמיתית לחייו שאיננה קשורה לעצמיות החיים של האומה. וכל זה יכול להתברר דווקא מתוך ההתיישבות בישיע והמאבק עליה.

* * *

זהו חשבון הנפש שעלינו לעשות. לא להפסיק לעסוק במפעלנו היקר, חלילה, אלא לפעול לבירור המשמעות הרוחנית שבו, ליצור במפעל זה אמירה רוחנית שתהיה חלק מרכזי בתהליך בירור הזהות שלנו כעם בארצנו, כאשר אנו מבינים שתהליך זה אחד הוא עם חיפוש משמעות החיים בכלל המעסיקה רבים בעמנו בדור הזה.

